ואתחנן

א. אויף דער התחלת הסדרה — „ואתחנן אל ה׳" — ווערן געבראַכט אין ספרי[1] צוויי דעות:

א) אַז „ואתחנן" איז פון לשון „חנם", ד.ה. משה רבינו האָט געבעטן ביים אוי־בערשטן, אַז ער זאָל אים לאָזן אַריינגיין אין א״י אַלס מתנת חנם. ווייל אע״פ אַז (צדיקים[2]) „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים (ו)לא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם".

ב) אַז „ואתחנן" איז איינער פון די עשרה לשונות של תפלה.

אין מדרש רבה[3] אויפן פסוק ווערן אויך געבראַכט די צוויי ענינים — אַז „ואתחנן" איז (א) פון די עשרה לשונות של תפלה, און (ב) אַז דאָס איז מלשון מתנת חנם — אָבער ניט אַלס צוויי דעות, נאָר אַלס איין און דער זעלבער פירוש[4] (פון דעם זעלבן מ״ד), וז״ל:

„א״ר יוחנן עשרה לשונות נקראת תפלה כו׳ ותחנונים דכתיב ואתחנן אל ה׳ ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. א״ר יוחנן מכאן אתה למד שאין לברי׳ כלום אצל בוראו שהרי משה . . לא בא אלא בלשון תחנונים" — דאָס הייסט, אַז דער ל׳ „תחנונים" (ואתחנן) באַציט זיך אויף אַ (תפלה) בקשה וואָס מען בעט בתור מתנת חנם (וויבאַלד אַז „אין לברי׳ כלום אצל בוראו") [און ווי ר׳ לוי זאָגט (גלייך דערנאָך)[5]: „למה לא בא משה אלא בלשון תחנונים . . במתנת חנם אני עושה עמו"].

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די סברת המחלוקת צווישן ספרי און מדרש, צי דאָס זיינען צוויי פירושים, אָדער איין פירוש[6]?

ב. מפרשים[7] זיינען מסביר דעם חילוק צווישן די צוויי דעות (אין ספרי):

לויטן ערשטן פירוש אַז „ואתחנן" איז פון „לשון מתנת חנם"[8] איז עס גלייך ווי ס׳וואָלט געשטאַנען „ואתחנם", ער האָט געבעטן דעם אויבערשטן „לתת לי מתנת חנם". און דערפאַר איז עס ניט פון די לשונות של תפלה — ווייל אין דעם וואָרט „ואתחנם" גופא איז ניטאָ קיין לשון של תפלה ובקשה[9];

משא״כ לויטן צווייטן פירוש, אַז „ואתחנן" איז פון די עשרה לשונות של תפלה — איז „ואתחנן" אַ לשון פון תחינה ותחנונים (כנ״ל פון מדרש).

לפ״ז וועט אויסקומען, אַז די דיעה פון מדרש (וואָס ברענגט ביידע ענינים

---

1) הובאו ג״כ בפירוש רש״י על התורה (בשינוי לשון. וראה גם הערה 29).

2) כ״ה בפירוש רש״י. ובספרי — משה ודוד.

3) פ״ב, א. ועד״ז בתנחומא פרשתנו ג.

4) ויש לומר שזהו מה שרש״י מציין „כדאיתא בספרי" (ולא „מרבותינו עה״פ" — או כיו״ב) — לשלול פי׳ המדרש, כי גם בפשש״מ הם ב׳ פירושים (כדעת הספרי), ולא פירוש אחד (כדעת המדרש), כמשנ״ת בההתועדות.

5) ומזה שאומר „אמר ר׳ לוי" (ולא — ר׳ לוי אמר) מוכח שבא לפרש מילתא דר׳ יוחנן, ולא לחלוק עליו. וכן מוכח בתנחומא כאן.

6) גם ברא״ם כאן מעיר על שינוי זה בין הספרי ומדרש, אבל אינו מתרצו.

7) חזקוני כאן. לבוש על פרש״י כאן. וראה הערה 10.

8) ל׳ רש״י כאן.

9) ראה גם דברי דוד (להט״ז) ומשכיל לדוד כאן.

צוזאמען) איז, אז אע"פ אז דער וואָרט „ואתחנן" איז (ניט מלשון „חנם", נאָר) מלשון „תחנונים", איז אבער דער תוכן פון א תפלת תחנונים — אז מען בעט א מתנת חנם[10].

מען דאַרף אבער פאַרשטיין: וויבאַלד אַז סיי לויטן ספרי[11] און סיי לויטן מדרש, איז בפועל האָט משה געבעטן ביים אויבערשטן א מתנת חנם — איז אין וואָס באַשטייט דער תוכן הפלוגתא, צי משה האָט געגוצט א לשון וואָס האָט בלויז דעם אינהאַלט פון „חנם" (כדעת הספרי[11]), אדער — א לשון של תפלה, נאָר אזא לשון וואָס פאַסט וועט מ'בעט א מתנת חנם?

ג. דער ביאור אין דעם:

בשעת מען בעט ביים אויבערשטן אַז ער זאָל געבן צרכיו וכיו"ב, זיינען דא אין דעם צוויי ענינים:

(א) דער אופן הבקשה, תחנונים אדער תביעה.

(ב) די סיבה צוליב וועלכער דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין בקשתו — דאָס קומט עם, אדער במתנת חנם.

וויבאַלד השם האָט עם באַשאַפן דאַרף ער עם געבן צרכיו, „ורחמיו על כל מעשיו"[12], ובפרט אז ער איז בנו של אברהם יצחק ויעקב[13] — קומט דאָך עם סעודת שלמה בשעתה ויותר[14], ובמיוחד א שומר תומ"צ שטייט דאָך[15] „אם בחוקותי תלכו גו' ונתתי גשמיכם גו'", איז י"ל, אז אויך דער ענין התפלה (ווי זי דאַרף זיין מלכתחילה[16] ע"פ תורת אמת[17]) איז ווייל עם קומט.

און אע"פ אז מ'קען פרעגן: אויב עס קומט ובפרט ע"י מעשים טובים — היינט פאַרוואָס דאַרף ער דערויף מתפלל זיין?

---

10) ראה עד"ז בס' זכרון (על פרש"י) כאן בפירושו הב'.

— אלא שהוא כתב כן בפרש"י (וספרי) שאין ואתחנן אלא לשון מתנת חנם. וצ"ע, דא"כ מדוע אין „ואתחנן" מהעשרה לשונות של תפלה גם לפי' זה שברש"י. ועד"ז צ"ע לפירושו הא' „שתחנה וחנון וחנם וחן כולם משרש אחד ומענין אחד" (וראה גם רא"ם כאן), וכמו שהקשה בבאר יצחק (על פרש"י) כאן.

ולכן מסתבר כהמפרשים שהובאו לעיל, שלפי פי' הראשון ד„ואתחנן" הוא „לשון מתנת חנם", אינו שייך ללשון „תחינה" (ולכן אינו מהלשונות של תפלה).

11) בפי' הא'.

12) תהלים קמה, ט. וראה כתובות סז, ב. וראה ב"מ פה, א.

13) ועפ"ז תומתק הקדמת השבח אלקי אברהם יצחק ויעקב — לבקשת צרכיו.

14) ב"מ פג, א.

15) ר"פ בחוקותי.

16) ויש לקשר זה בהפי' (תו"א עט, סע"ד ובכ"מ) תפלה מל' התופל ומחבר — כי צ"ל חיבור ושייכות לזה שמתפלל אליו — עי"ז שהוא אומן שעשאהו (תענית כ, ריש ע"ב) ויש לו זכיות וכו'.

17) בעיקרים (מאמר ד פט"ז) מבואר שענין התפלה הוא גם אם אין האדם ראוי לטובה זו (וגם רשע גמור — כמו מנשה בן חזקי' — צריך להתפלל). כי מכיון „שכל הטובות המגיעות מהשם הם על צד החסד הגמור לא שכר מעשיו הטובים" (וראה גם לקמן בפנים), לכן יכול להיות ש„יגיעו מאתו טובות הן שיהי' המקבל מוכן או בלתי מוכן". וראה תנא דבי אלי' זוטא פ"ו.

אבל זהו רק דגם אם אין לו מע"ט אעפ"כ יש לו להתפלל בתור מתנת חנם ממש (מכיון שבין כך, גם שכר המצות הוא רק „על צד החסד הגמור", ובמילא יכול להיות שגם אליו תגיע הטובה אף שהוא „בלתי מוכן"). וע"ד תפלת משה בתור מתנת חנם (כי לא היתה מועלת תפלה סתם. כדלקמן סעיף ד ואילך באורוכה).

אבל ענין התפלה כפי שצ"ל מלכתחילה הוא — שממלאים בקשתו ע"י זכיות, כבפנים. וראה גם חי' ופי' מהרי"ק (על פרש"י) כאן.

ולהעיר ג"כ מיראת יעקב „נתמעטו זכיותי כו' שמא כו'", אף שהקב"ה הבטיחו כו' (פרש"י וישלח לב, יא), ושם (לב, יג) „ואתה אמרת היטב גו'" וברש"י שם „היטב בזכותך כו'": כן להעיר מפרש"י תבוא (כו, טו). ועוד.

איז[18] [נוסף לזה וואָס ע״ז גיט מען אים מער (בספ״י) ווי מצד דעם וואָס אים קומט בתורת שכר, איז] ידוע, אַז אפילו דאָס וואָס דער אויבערשטער גיט בתורת שכר, איז עס ניט באופן אַז דער אויבערשטער איז מחוייב דאָס צו געבן[19]. ווי עס שטייט[20] „ולך אד׳ חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו״ — אַז דער „אתה תשלם לאיש כמעשהו״ איז אַ חסד פון אויבערשטן[21].

דעריבער, דאָרף מען דערויף מתפלל זיין[22] צום אויבערשטן, און מען קען דאָס ניט מאַנען[23] באַם אויבערשטן, נאָר מען בעט אים צו ממלא זיין די בקשה בתור מתנת חנם.

און ווי חז״ל[24] זאָגן אַז מען זאָל ניט תולה זיין אַ תפלה „בזכות עצמו״[25] — ווייל אפילו ווען דער אויבערשטער איז ממלא די בקשה צוליב מעשיו הטובים, האָט ניט קיין אָרט צו תולה זיין די בקשה בזכות עצמו (צו מתפלל זיין „עשה לי בזכותי״[26]).

ד. און דאָס איז דער חילוק צווישן דעם ספרי[11] און דעם מדרש:

די צוויי אופנים הנ״ל (סעיף ב) ווי צו פאָרבינדן דעם לשון „ואתחנן״ מיטן ענין פון „מתנת חנם״ — דריקן אויס צוויי אופנים אין בעטן אַ מתנת חנם:

לויטן מדרש, איז „ואתחנן״ — מתנת חנם — בלויז מתאר דעם אופן הבקשה (כמש״נ[27] „תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות״): איינער וואָס שטייט אין דער תנועה פון ביטול היפך העזות, איז זיין תפילה „בלשון תחנונים״ — מתנת חנם.

דאָס הייסט: ער וויים אַז ער האָט מעשים טובים, אַבער דאָך בעט ער בייַם אויבערשטן בתור מתנת חנם (און דער־פאָר פאָרבינדט דער מדרש „מתנת חנם״ מיט „לשון תחנונים״ — דער ענין פון מתנת חנם הערט זיך אַן בלויז אין לשון ואופן התפלה).

---

18) בהבא לקמן — ראה אוה״ת שה״ש (כרך ב) ע׳ תשמט (ואילך) וש״נ. וראה גם עיקרים שהובא בהערה הקודמת.

19) כי כללות הענין דאתעדל״ת אתעדל״ע הוא רק מפני שכן עלה ברצונו ית׳ (לקו״ת שמע״צ פג, ב. שה״ש יב, א. ועוד. וראה בארוכה ד״ה אדון עולם תש״ג פ״ו).

ולכן, אף שלאחרי שעלה ברצונו ית׳ שהעבודה תעורר (מפני רצונו ית׳) נעשה כן באמת (ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1133 הערה 13. וש״נ. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 387 (ועוד) ששכר מצות הוא הלכה, שהקב״ה מחוייב כביכול לשלם שכר מצות כמו שמשלמים לפועל, ע״ש באורך) — מ״מ, מכיון שזה גופא הוא רק מפני חסדו ית׳, שייך תפלה ע״ז, כבפנים. וראה גם ד״ה שיר המעלות תש״ג פ״ח.

20) תהלים סב, יג.

21) ראה הנסמן באוה״ת שה״ש שם. ועוד. ועייז שו״ע אדה״ז או״ח סצ״ח ס״ה.

22) להעיר מברכות לב, ריש ע״ב ובמפרשים שם.

23) ומה שארז״ל (ברכות יז, ב) „והם נזונין בזרוע״ — היינו, שהקב״ה זן אותם „בזכות שבידם״ (רש״י שם), אבל לא שמבקשים (תובעים) מהקב״ה מחמת זכות עצמם. ועכצ״ל כן שלא יסתור למחז״ל דלקמן בפנים (גבי חזקי׳). וראה גם לקו״ש חט״ו ע׳ 276 ואילך.

24) ברכות י, ב. — הובא במפרשים כאן. וכלשון המד״ר כאן (נעתק לעיל ס״א): מכאן . . שאין לברר כו׳.

25) להעיר מקידושין (פב, א) חי׳ ועוף כו׳ מתפרנסין שלא בצער כו׳ אלא שהרעותי• מעשי כו׳.

26) ל׳ רש״י ברכות שם. כהובא בשפ״ח כאן (בשם הנחלת יעקב). וראה שו״ע אדה״ז שם.

27) משלי יח, כג. — וצע״ק שפסוק זה הובא רק בספרי כאן, ולא בדב״ר שם (בפיסקא זו). ולהביאור בפנים שייך יותר לפירוש המדרש.

•) כן הוא במשנה שבמשניות ובע״י (וי״ל ע״ד שמות ה, כב) — ובש״ס בבלי וירושלמי „שהורעתי״! וראה בשינוי נוסחאות שבמשניות.

משא"כ אין ספרי, איז דער ענין פון מתנת חנם ניט נאָר בלשון תפלתו, נאָר אויך בהרגשתו: ער בעט אָ מתנת חנם ווייל ער פילט אַז עם קומט ניט, ער פילט אַז ער האָט ניט קיין זכויות אַז דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין בקשתו, און דערפאָר בעט ער ביים אויבערשטן אָ מתנת חנם.

ומהאי טעמא האָלט (די ערשטע דיעה אין) ספרי אַז „ואתחנן" איז אָ לשון מתנת חנם — ובמילא ניט פון די לשונות של תפלה (כנ"ל סעיף ב) — ווייל אַזאַ בקשה (בתור מתנת חנם באמת) איז ניט ווי ס'איז דער גדר פון תפלה[28] מלכתחילה (כנ"ל)[29].

---

28) ע"ג"כ אוה"ת פרשתנו (ע' קיח) שעשרה לשונות של תפלה הם כ"ס שבמלכות, ובקשת מתנת חנם — כתר שבמלכות, שמצד בחי' זו כולא קמי' כלא חשיב (ראה לקמן בפנים והערה 30).

ואולי יש לומר, שב' האופנים במתנת חנם המבוארים בפנים, הם כנגד ב' הבחי' שבכתר: מצד חיצוניות הכתר (אריך) שיש חשיבות לנבראים ועבודתם, הענין ד„מתנת חנם" הוא רק בלשון המתפללי: משא"כ מצד פנימיות הכתר (עתיק) דכולא קמי' לא חשיב ממש, אפשר לבקש רק בתורת מתנת חנם באמת. וראה לקמן סעיף ח.

29) עפ"ז תובן גם כן הוספת רש"י (על לשון הספרי) „אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם" — כי לולא זה לא היינו אומרים שמשה התפלל בלשון של מתנת חנם, מכיון שע"פ תורה „ונתתי גשמיכם גו'" תלוי ב„אם בחוקותי תלכו גו'". ורק מכיון ש„אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם", עכצ"ל שכן הוא בפירוש ד„ואתחנן" כאן.

ומטעם זה מוסיף רש"י ראי' מן הפסוק (תשא לג, יט) „וחנותי את אשר אחון" [שלא הובא בספרי (והוא מדב"ר שם, שרש"י שוללו — כנ"ל הערה 4)] — כי

•) ולכן נכלל ב' לשונות של תפלה, כי חיצוניות הכתר הוא מקיף הקרוב, ויתירה מזו — מתלבש ב"ס. ולהעיר שכל תפלה ה"ז „יהי רצון" חדש — כתר, ובמילא מובן שהשלימות שלה כשהיא באופן של בכל מאדך (כתר).

מכיון שזה חידוש שצדיקים מבקשים מתנת חנם, הוצרך רש"י להביא הוכחה שכך היא דרכו של הקב"ה. וראה גם גו"א כאן.

30) ראה עד"ז חי' ופי' מהרי"ק כאן (וראה גם פנים יפות כאן — הובא באוה"ת הנ"ל. דרשות הר"ן דרוש ט. פני' לברכות לב, ריש ע"ב. ועוד). ושם, שלשון רש"י „יש להם לתלות בזכויותיהם" — „רצונו לומר לפי מחשבת ההמון יש להם לתלות כו'", אבל „הצדיקים בשכלם הזך מכירים האמת כי הכל נחשב חנם". ובצידה לדרך כאן: לולא טעם זה (דאין לאדם שום חוב על הקב"ה) הי' תולים בקשתם במעשיהם הטובים ולא היו נמנעים מחמת ענוה.

ולפי המבואר בפנים אפשר לפרש הלשון „היו יכולים לתלות" — שלפי האמת, כלפי שמיא גליא שיכולים לתלות במעשיהם, אלא שבהרגשת הצדיקים אינו כן ולכן מבקשים מתנת חנם. ולהעיר בכ"ז מלקו"ש חט"ו שם.

31) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ב ע' נא. סה"מ תש"ו ע' 236. ס' השיחות ה'ת"ש ע' 68. ועוד. נת' בלקו"ש חי"ג ע' 30 ואילך. חי"ז ע' 1 ואילך.

32) בהעלותך יב, ג.

און כאָטש אַז משה רבינו האָט זיכער תמיד געדיינקט אַז קיבל תורה מסיני ועוד — ובמילא איז בהרגשתו אַז ער האָט גרויסע מעשים טובים[22] — איז אָבער די עניוות פון משה געווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט געוואָלט אַז אים קומט דערפאָר גאָרניט[30]

[כידוע דער ביאור[31] אין פסוק[32] „והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", אַז ניט געקוקט אויף דעם וואָס משה האָט געוואוסט זיינע גרויסע מעלות לגבי „כל האדם", איז ער געווען „עניו מאד מכל האדם", ווייל ער האָט געוואָלט אַז דאָס איז ניט זיין אויפטו, נאָר אַז ער האָט אַלץ באַקומען מלמעלה; ואדרבה, ווען אָ צווייטער וואָלט געהאָט זיינע כחות ומעלות, וואָלט יענער געווען בעסער פאָר אים].

און דאָס איז אויך דער טעם השינוי צווישן דעם לשון הספרי און לשון המדרש:

אין מדרש איז מודגש אז „אין לברר כלום אצל בוראו" — ביים אויבערשטן איז די עבודה ניט תופס מקום, און דעריבער בעט מען ביי אים בלשון של תחנונים (מתנת חנם):

משא"כ אין ספרי איז מבואר אז „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם", וואס דאס איז מדגיש (ניט ווי „מעשיהם הטובים" זיינען ניט תופס מקום ביים אויבערשטן, נאר) די עניוות פון די צדיקים, אז זייערע מעשים טובים זיינען ביי זיי גופא ניט תופס מקום, ביז אז זיי בעטן ביים אויבערשטן בלויז בתור מתנת חנם.

ה. לויט דעם ביאור אין די צוויי אופנים ווי צו פארשטיין תפלת משה „ואתחנן אל ה'", איז אויך מוסבר דער תוכן החילוק צווישן די צוויי פירושים (וועלכע רש"י ברענגט[33]) אין דעם ענטפער פון אויבערשטן — „רב לך": (א) שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן (מפציר)[34], (ב) רב לך, הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך[35] —

זיי זיינען מתאים צו די צוויי פירושים אין „ואתחנן"[36]:

לויטן פירוש אז משה האט געבעטן בתורת מתנת חנם ממש — האט דער אויבערשטער געענטפערט אז משה מוז אויפהערן בעטן — „שלא יאמרו הרב כו' והתלמיד כו'". וואס לולא זאת — וויבאלד ער בעט א מתנת חנם, איז ניטא קיין הגבלה וויפל מאל ער קען בעטן.

און לויטן פירוש אז „ואתחנן" איז פון די עשרה לשונות של תפלה — וואס א תפלה איז דער אויבערשטער ממלא מצד די זכויות של המתפלל — איז דער ענטפער פון אויבערשטן „הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך": דער שכר פאר דיינע מעשים טובים איז „הרבה מזה".

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין: וואס איז פארט דער טעם ויסוד פון דער פלוגתא צווישן ספרי ומדרש, צי „ואתחנן — מתנת חנם" פון תפלת משה איז בלויז אן ענין אין לשון התפלה (כדעת המדרש), אדער וויל ער האט באמת געהאלטן אז אים קומט טאקע ניט, און דערפאר האט ער ניט געקענט נוצן א לשון של תפלה, נאר בלויז בעטן בתור מתנת חנם[37] (כדעת הספרי)?

וי"ל הביאור אין דעם — ובהקדים:

אויף משה רבינו איז געווען נגזר די גזירה שלא יכנס לארץ. ווארום דאס וואס משה האט גערעכנט אז „לאחרי שכבשתי ארץ סיחון ועוג . . שמא הותר הנדר"[38] — איז דאס נאר[39] בנוגע דעם אויבערשטנ'ס שבועה אז משה זאל ניט

33) עה"פ (ג, כו).

34) סוטה יג, ב.

35) ספרי פינחס כז, יב (פי' קלה). וראה ספרי פרשתנו עה"פ שם.

36) ועפ"ז, הסדר בב' הפירושים בפרש"י עה"פ „רב לך", הם בהתאם להסדר שבב' הפירושים בפרש"י על „ואתחנן".

37) לכאורה הי' אפ"ל, דמכיון שהגזירה על משה היתה „למענכם" — „בשבילכם אתם גרמתם לי" (ג, כו וברש"י), ובנ"י לא תקנו את זה, אין תפלה (שהיא בזכות מע"ט כנ"ל) מועילה.

אבל מלשון הספרי „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים ולא בקשו כו' אלא חנם" מוכח, שגם כאן הי' יכול לתלות במעשיו הטובים, ורק מצד ענותנותו ביקש מתנת חנם.

38) ל' רש"י כאן ד"ה בעת ההיא. וראה רש"י פינחס כז, יב.

39) בהבא לקמן ראה גו"א ושפ"ח כאן. ספרי דבי רב לספרי פינחס שם (פי' קלד).

אריינגיין אין א״י, וואס אויף דעם איז אן ארט צו זאגן, אז צוליב דעם וואס א נדר שהותר מקצתו הותר כולו איז בטל געווארן די שבועה.

אבער דאס נעמט ניט אראפ די עצם גזירה (ועונש) אז ער זאל ניט אריינגיין אין א״י. וואס דערפאר האט ער ערשט נאכדעם (ווי ער האט געטראכט „שמא הותר הנדר״) מתפלל געווען להקב״ה אראפצונעמען דאס וואס „נגזרה גזירה״[40].

ועפ״ז יש לומר, אז די פלוגתא צווישן דעם ספרי ומדרש, איז תלוי אין די צוויי דיעות[41], צי תפלה העלפט אויך „לאחר גזר דין״ אדער דוקא „קודם גזר דין״:

דער מדרש האלט ווי די דיעה אז תפלה העלפט אויך לאחר גזר דין[42], אזוי דערפאר האט משה מתפלל געווען להקב״ה מיט איינעם פון די עשרה לשונות של תפלה[43] (נאר פון זיי גופא, האט ער אויסגעקליבן לשון תחנונים דוקא):

משא״כ דער ספרי (בפי׳ הא׳) האלט ווי די דיעה אז תפלה העלפט נאר קודם גזר דין, ובמילא וואלט דאס ניט געהאלפן א לשון של תפלה[44]: נאר משה האט געבעטן בתור מתנת חנם[45].

ז. ויש לומר, אז עד״ז איז אויך די הסברה אין דער מחלוקת צווישן בבלי וירושלמי אין מאמר המשנה[46] אז א תפלה (אויף א אשה מעוברת) „שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא״ —

לויטן בבלי[47] רעדט די משנה אויך ווען דעם זמן פון תיכף נאך די ארבעים יום (ווען עס ווערט שוין נקבע צורת הולד); משא״כ לויטן ירושלמי[48] רעדט די משנה דוקא „ביושבת על המשבר״, אבער קודם לזה העלפט די תפלה צו משנה זיין מנקבה לזכר. און לויט נאך א מ״ד, איז „אף היושבת על המשבר יכול להשתנות״:

---

40) ל׳ רש״י כאן (פסוק כד) ד״ה אתה החילות. — ומתורץ עפ״ז השינוי בלשון רש״י מ„נדר״ ל„גזירה״. ועד״ז החילוק בב׳ הפירושים שבפרש״י פינחס שם (וראה גם ספרי דבי רב שם).

41) ר״ה יז, ב ואילך.

42) ראה ר״ה שם שכ״ה דעת ר׳ יוחנן (דתשובה מקרעת גז״ד) — בעל המאמר במדרש שם.

ולפי מסקנת הגמ׳ שם דבגז״ד על היחיד לא מהני — יש לומר, שהמדרש ס״ל שהגזירה על משה היתה גזירת הציבור (כהדיעה בספרי פינחס שם (פי׳ קלה), וכפי׳ הספרי דבי רב ועוד שם), מאחר שמשה הוא ככל ישראל (רש״י חוקת כא, כא), ובפרט שמשה רצה ליכנס לארץ בשביל טובת ישראל (כמבואר בלקו״ת כו׳ ריש פרשתנו. וראה לקמן בסוף השיחה). ובגזירת ציבור מהני תפלה גם לאחר גזר דין (ר״ה שם). וראה גם פרשת דרכים דרך הרבים דרוש יג. משא״כ להספרי הוי כגזירה על היחיד (כמפורש בתנחומא פרשתנו ו). אבל ראה הערה 44.

43) אבל רק לאחרי שחשב שהותר הנדר, כי בלאה״כ הוי גזר דין שיש עמו שבועה שלכו״ע אינו נקרע ע״י תפלה (ר״ה יח, א). ולכן לא הועילה תפלת משה כי „לפי האמת לא נתבטלה השבועה״ (גו״א שם), והוי גז״ד עם שבועה (ראה גם עיקרים שם פכ״א. ספרי דבי רב שם. ועוד). אבל ראה הערה הבאה.

44) את״ל (כנ״ל הערה 30) שהלשון „היו יכולים לתלות״ פירושה, שלפי האמת היתה אפשרית תפלה בזכות מעשיו — צ״ל שגם להספרי הוי כאן כגזירת הציבור (ראה הערה 42), אלא שמשה מצד ענותנותו החשיב א״ע כיחיד. אבל עפ״ז צ״ל דזה שלא הועילה תפלת משה אינו משום שהיתה עם שבועה (כנ״ל הערה הקודמת), כי על גזירת הציבור מהני תפלה גם אם יש עמה שבועה (כמ״ש בעיקרים שם).

45) ע״פ המבואר בפנים (שבקשת מתנת חנם אפשרית גם כשאין תפלה מועלת) מתורצת בפשטות קושיית התולדות יצחק (שהובאה בצידה לדרך כאן) „למה התפלל משה כו׳״, ע״ש.

46) ברכות רפ״ט.

47) שם ס, א.

48) שם פ״ט ה״ג. וראה אוה״ת בא ע׳ ערב. לקו״ש ח״א ע׳ 232. ולהעיר מדרמ״צ קמה, ב.

מצד בבלי — וואָס אופן הלימוד איז תלמוד בבלי איז[49] בדרך מלמטה למעלה: עס זיינען פאַראַן א ריבוי קושיות כו' און מען דאַרף אַנקומען צו יגיעת האדם צו דערגרייכן די מסקנא — איז אויך דער ענין התפלה אפגע־מאַסטן לויט גדרי והגבלות המתפלל. און וויבאַלד אַז ע"פ טבע קען דער ולד ניט נשתנה ווערן (נאָך ארבעים יום) מנקבה לזכר, „הרי זו תפלת שוא".

[און דאָס איז אויך די הסברה אין דעם תירוץ (שבבבלי שם[50]) פאַרוואָס ביי דינה האָט יאַ געהאַלפן א תפלה (נאָך ארבעים יום), אַז דאָרט איז עס געווען „מעשה נסים": וויבאַלד אַז לאה איז געווען א מלומדת בנסים, דעריבער, איז בא איר[51], קען א תפלה (שמצד האדם) פועל זיין אַן ענין של נס].

משא"כ מצד תלמוד ירושלמי — וואָס זיין לימוד איז[49] ניט (אויף אַזוי פיל) פאַרבונדן מיט יגיעת האדם, נאָר עס קומט אין אַן אופן פון „אור ישר", בדרך מתנה מלמעלה — איז אויך דאָ איז תפלה דרך מתנת חנם וואָס האָט ניט קיינע הגבלות, ביז אַז „אף היושבת על המשבר יכול להשתנות".

ח. דער ביאור אין דעם ע"ד החסידות:

דער אַלטער רבי איז מבאר אין לקו"ת[52] דעם ענין פון „אין ואתחנן אלא מתנת חנם", אַז דורך כניסתו לארץ האָט משה געוואָלט אויפטאָן אַז ביי אידן זאָל מאיר זיין אַזאַ מדריגה, וואָס איז העכער פון צו קענען צוקומען צו איר דורך עבודת הנבראים (בלשון החסידות: אתערותא דלעילא וואָס איז אינגאַנצן העכער פון אתערותא דלתתא). און דאָס איז דער לשון „מתנת חנם" — „חנם בלא מצות"[53]: א מדריגה וואָס איז „למעלה מעלה מבחי' המצות".

ועפ"ז איז פאַרשטאַנדיק סברת הספרי, אַז לויטן פירוש „ואתחנן" — „מתנת חנם" איז עס ניט פון די עשרה לשונות של תפלה:

תפלה איז דאָך אַן עבודה בדרך אתערותא דלתתא[54]. און דעריבער, כדי צו פועל זיין ביים אויבערשטן דעם מילוי המבוקש פון „אעברה נא וארא גו'"[55], וואָס וואָלט אויפגעטאָן ביי אידן דעם גילוי בדרך אתערותא דלעילא — האָט אויך דער אופן הבקשה אויף דעם געמוזט זיין מעין זה[56]: בעטן (ניט מיט א לשון של תפלה, נאָר) א מתנת חנם ממש, וואָס איז אינגאַנצן ניט פאַרבונדן מיט זכויות (כנ"ל בארוכה).

ט. אעפ"כ האָלט דער מדרש אַז אויך „ואתחנן" — „מתנת חנם" איז פון די עשרה לשונות של תפלה.

וועט מען דאָס פאַרשטיין לויטן ביאור הצ"צ אויפן מאמר הנ"ל שבלקו"ת: אין לקו"ת[57] איז מבואר, אַז די בקשה הנ"ל

---

49) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. אוה"ת פרשתנו ע' עה ואילך. סה"מ תש"ח ע' 121 ואילך. ועוד.

50) (בתי' הא') — אבל ראה פי' הר"ש סיריליאו (ובמאיר נתיב) לירושלמי שם.

51) להעיר מירושלמי שם: שנתפללה רחל כו' מניאות הראשונות היתה. ולהעיר מתענית כה, א.

52) ריש פרשתנו (ג, א. ג, ג ואילך). וראה גם ד"ה ואתחנן בס' מאמרי אדה"ז תקס"ד. ובארוכה באוה"ת עה"פ.

53) ע"ד לשון חז"ל (ספרי ורש"י) עה"פ בהעלותך יא, ה — הובא בלקו"ת ג, ג.

54) כמבואר גם בלקו"ת כאן (ב, ג. ד, א). ובארוכה באוה"ת (ע' נא ואילך).

55) ג, כה.

56) להעיר גם מסד"ה ואתחנן תרע"ג (בהמשך תער"ב) בטעם אומרו „להראות את עבדך" — בדרך שפלות. ע"ש.

57) שם ב, ד. ובארוכה באוה"ת שם.

פון משה'ן (אז עס זאל זיין בחי' אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת) — איז דער ענין התורה, וואָרום דורך תורה ווערט נמשך פון „בחי' אנכי מי שאנכי . . שהיא למעלה מעלה מאתעדל"ת", זי קומט בדרך מתנה[58].

פרעגט דער צ"צ[59]: אויב אזוי, פאר־וואס זאגט מען אז משה רבינו האט ניט פועל געווען ע"י תפלתו — מיר האבן דאך תורה, וואס דורך איר ווערט נמשך איך איצט „מבחי' זו דאתעדל"ע"?

און איז מבאר, אז בקשת משה איז געווען, אז די המשכה שע"י תורה (וואס קומט בדרך מתנה ואתעדל"ע כנ"ל) זאל פועל זיין למטה אין וועלט[60]. וואס דאס איז דער יתרון אינעם אויפטו פון תפלה לגבי תורה[61], תורה טוט אויף (בעיקר) למעלה, אין עולמות עליונים. אבער דורך תפלה טוט מען אויף „לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם כו'" [וואָרום וויבאלד אז תפלה קומט בדרך מלמטה למעלה, פועל'ט זי אין דעם „מטה" וואו מ'איז מתפלל]. און משה האט געווּאלט אויפ־טאן אז אויך די המשכה למטה זאל זיין בדרך אתעדל"ע (דורך תורה).

און דערפאר זאגט דער מדרש אז אויך די בקשת מתנת חנם של משה איז געווען א לשון של תפלה, ווייל משה האט געווּאלט האבן דעם חיבור פון ביידע מעלות: אע"פ אז די המשכה קומט בדרך מתנת חנם (אתעדל"ע), זאל זי אבער אראָפקומען ביז למטה מטה (אין דעם „ארט" פון תפלה). און דעריבער איז אויך אין זיין תפלה געווען ביידע זאכן: זי איז געווען א לשון של תפלה, אבער וואס ענינה איז — בקשת מתנת חנם.

יו"ד. אעפ"כ האט משה עס ניט פועל געווען בתפלתו, ווייל דער תכלית הכוונה איז, אז אלץ זאל קומען דורך עבודה. וואס דערפאר, כאטש[62] אז מצד דעם (וואס משה איז ניט אריין אין א"י) איז די כניסה לארץ געווען דורך יהושע'ן, פני לבנה[63] שיש בה שינויים, ובמילא האט געקענט דערנאך ווערן דער ענין הגלות

[ניט ווי עס וואלט געווען אויב די כניסה וואלט געווען ע"י משה'ן, וואס דעמאלט וואלט עס געווען די גאולה הנצחית (וויבאלד עס וואלט ניט געווען אפהענגיק אין עבודת המטה)]

איז אבער דוקא דורך דעם פארָאן די מעלה פון עבודה, „למעשה ידיך תכסוף"[64], וואס איז ממשיך נאך א העכערן אור[65] (העכער ווי דער אור וואס קומט דורך „מתנת חנם"),

וואס דאס ווערט נתגלה וועט ווערן למטה בגאולה האמתית והשלימה, דורך משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה)

---

58) ובאוה"ת שם (ע' עה ואילך) שבקשת משה היתה שיהי' ע"ד הלימוד דתלמוד ירושלמי (ראה לעיל סעיף ז).

59) אוה"ת ס"ע נד ואילך. וראה לקו"ת שם ג, סע"ד ואילך.

60) ע"ד הורדת גשמים דרשב"י שהיא ע"י תורה (זח"ג נט, ב. נת' במאמרי אדה"ז אתהלך לאוניא (ע' רי ואילך). אוה"ת אחרי (כרך א) ע' רנד ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רסז ואילך. ועוד).

61) קו"א רד"ה להבין מ"ש בפע"ח (הובא באוה"ת פרשתנו שם).

62) בהבא לקמן — ראה בארוכה אוה"ת שם (ע' סה ואילך). ושו"נ.

63) ב"ב עה, א.

64) איוב יד, טו.

65) ראה אוה"ת שם ע' פז. קט ואילך.